

ТЕОРІЯ РАЦІОНАЛЬНОСТІ У ДОБУ ПОСТПРОСВІТНИЦТВА, АБО КОГНІТИВНА НЕЙРОЛІНГВІСТИКА ПРО ПРИРОДУ МИСЛЕННЯ

Дольська О. О.

*Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»
м. Харків, Україна*

В центрі мого дослідження будуть роздуми про вплив тілесних практик на наше мислення. Хочу відштовхнутися від ідей, перш за все, Джорджа Лакоффа і Майкла Джонсона - засновників когнітивістики, зокрема когнітивної лінгвістики і нейролінгвістики. Лакофф та Джонсон висувають такі головні тези: мислення за природою має тілесне забарвлення, думки формуються здебільшого на ґрунті несвідомого, а абстрактні поняття в основному мають «тілесне забарвлення». Ідея того, що тіло має безпосередній вплив на формування думок, реалізується при допущенні, що мозок отримує інформацію від тіла. Тіло людини визначає комплекс фундаментальних просторових відносин, використовуваних не тільки в процесі самоорієнтації, але і в процесі сприйняття просторових відносини між об'єктами. Опис тіла та наші уявлення, розуміння, складність роздумів формується за рахунок системи ментальних образів і моторики. Тіло і сенсомоторна система є ключовим компонентом концептуальної схеми. М. Джонсон описує роль концептів простору (наприклад, «у», «через», «навколо» та ін.) і вважає, що з їхньою допомогою формуються «моделі-образи», які виникають із структур візуальної і моторної систем (Johnson, 2008).

На онтологічному рівні категорії незмінно концептуальні, їх неможливо відокремити від відповідних абстрактних понять. І якщо допустити, що джерелом категорій є нервові структури і тілесний досвід, то для утворення абстрактних понять також застосовані терміни отілеснення. Такі «отілеснені абстрактні поняття» є основою мислення, а це означає, що людське мислення також отілеснено. Розуміння розуму як тілесно обумовленому не тільки доводить залежність мислення людини від конкретних процесів руху (від сенсорно-рухової системи та емоцій), але і заперечує дуалізм Просвітництва і твердження, що розум можна знати, вивчати, пізнавати без звернення до основоположних елементів тілесної морфології (які більш ґрунтовні, ніж онтологічні характеристики).

У роботі «The Meaning of the Body. Aesthetics of human understanding» М. Джонсон висуває нову сміливу концепцію розуму і показує зв'язок між естетикою (а далі все більше проестетику рухів) і розуміння механізмів мислення. Він пише, що «тілесна глибина мислення» була, мабуть, далеко не достатня: «Я почав розуміти, що під внутрішньо всією цією сенсомоторною структурою знаходиться величезна, невивчена область смислів, яка включила в себе те, що існує в уяві філософів і начебто є або незначною, або немає можливостей говорити про це - якості (властивості), почуття, емоції та інші вісцеральні (примітивні) аспекти досвіду (переживання). Незабаром мені спало на думку, що ці області традиційно обговорювалися головним чином в естетиці - області ігнорованої і знеціненої в системі загальної філософії» (Johnson, 2007: 162).

Зауваження Джонсона про те, що всі аспекти мислення принципово естетичні, а мистецтво є кульмінацією людської спроби зрозуміти мислення, надихнуло нас на роздуми про класичне розуміння раціональності, сформоване в культурі Модерна, і про «виступи» проти такої її репрезентації саме з боку митців і філософів. За ідеалами Просвітництва, образ тіла мав ознаки біологічного природного тіла (монополії на таке розуміння посилила ще й медицина, бо саме науково обґрунтоване розуміння тіла сприяло перетворенню тіла на організм). Класична концепція суб'єкта виключала поняття тіла зі свого визначення, людина зводилася до суб'єкта самосвідомості. Але саме роботи, присвячені естетичному аналізу, стали головним джерелом розуміння таких складних процесів, як залежність розуму від тіла. Про це нам доводять ідеї М. Мерло-Понті, О. Лосева, Г. У. Гумбрехта, Ж.-Ф. Ліотара та ін.

Продовжуючи ідеї Мерло-Понті, представник новітньої естетики Seel M. вважає, що естетичний досвід не потребує дискурсивного тлумачення, бо для нього досить когнітивного досвіду, вибудованого на основі чуттєвого сприйняття. Він пропонував покласти в основу нової рефлексії про естетику категорію «поява» (appearance), що перегукувалася із ідеєю М. Мерло-Понті про онтологію бачення (vision). Під appearance M. Seel розумів ті умови, за якими нам дається світ, а це – наші органи почуттів та чуттєвості. Така «естетика появи» намагається нагадати нашій свідомості про матеріальність світу і, перш за все, тіла (Seel, 2013). M. Sheets-Johnstone, послідовниця Мерло Понті, висунула ідею кінестетичного інтелекту, поклавши в її основу естетику руху. Спираючись на T. Ingold, C. Noland, які мали свій власний естетичний досвід (Ingold, 2000), вона припускає, що кінестетичний інтелект властивий усьому, що рухається (Sheets-Johnstone, 2016). Реабілітацію тілесної присутності продовжив Ж.-Ф. Ліотар концепцією «Нематеріальні», де показуються відносини концепцій знання із різними способами життя (Ліотар, 2008).

Бажано звернутися до висловлень Д. Лакоффа про роль тіла у реалізації механізмів мислення, завдяки яким стає зрозумілим необхідність орієнтуватися на тілесну раціональність не тільки в науковому середовищі, але і в іншому, інформаційному за своєю суттю житті (Лакофф, 1999). «Теорія прозорості базується на ідеї «бачити – значить розуміти», а це помилкова метафора, яка йде корінням в ще більш помилкову теорію раціональності. Справжня теорія раціональності – це ідея про те, що ми думаємо за допомогою фреймів, метафор, нарративів; наш мозок схильний адаптувати інформацію, яка надходить в наш мозок, і тому ми приходимо до різних висновків. Це і є теорія тілесної раціональності (embodied rationality), і вона дуже відрізняється від антинаукової картезіанської теорії раціональності. Тобто я не заперечую раціональність як таку, я просто хочу дати їй дійсно наукове визначення» (Лакофф, 1999). Отже, розум людини не піднімається над тілом, а обумовлюється ним. А тема отілесненого розуму потребує обговорення і реакції з боку філософів, науковців різних галузей, освітян тощо.

За останні десятиліття дослідники багатьох дисциплін накопичували аргументи та докази для необхідності говорити про тілесний розум. Однак наслідки цих досліджень не увійшли в суспільну свідомість, і тому заперечення дуалізму розум / тіло все ще є надзвичайно провокаційним твердженням, яке більшість людей вважає неприємним і навіть загрозливим.

Література:

1. Johnson M. The Meaning of the Body: Aesthetics of Human Understanding. Pdf. The University of Chicago Press. Chicago & London, 2007. URL: https://www.academia.edu/27750498/The_Meaning_of_the_Body_Aesthetics_of_Human_Understanding_Mark_Johnson_2007_pdf.
2. Seel M. Aktive Passivität. Über den Spielraum des Denkens, Handelns und anderer Künste. Frankfurt am Main : S.Fischer Verlag GmbH/FISCHER Kinderund Jugendbuch Verlag GmbH, 2013, Hardcover, 384 S., URL: https://humanismus-aktuell.de/media/2017/11/rezension_seel_rs_aktive_passivitaet.pdf.
3. Ingold T. Culture, nature, environment: steps to an ecology of life. The Perception of the Environment. London: Routledge, 2000. P. 13-27. URL: www.academia.edu.
4. Sheets-Johnstone M. Foundational Dynamics of Animate Nature in Zwischenleiblichkeit und bewegtes Verstehen - Intercorporeity, Movement and Tacit Knowledge. 2016. Pp. 51–68. DOI: <https://doi.org/10.14361/9783839435793-003> URL: <https://transcript.degruyter.com/view/book/9783839435793/10.14361/9783839435793-003.xml>
5. Ліотар Ж.-Ф. Постмодерн в изложении для детей. Письма: 1982-1985. 2008. URL: https://platona.net/load/knigi_po_filosofii/postmodernizm/liotar_postmodern_izlozhenii_detej_pisma_1982_1985/54-1-0-2857.
6. Lakoff G. and Johnson M. Philosophy in the Flesh: The Embodied Mind and its

Challenge to Western Thought (University of California, Berkeley and University of Oregon)
New York: Basic Books, 1999. URL: https://www.researchgate.net/publication/26361108_Philosophy_in_the_Flesh_The_Embodied_Mind_and_Its_Challenge_to_Western_Thought.

**ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НТУ «ХПІ»:
П'ЯТЬ РОКІВ НАПРУЖЕНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
(до 25-річчя факультету соціально-гуманітарних технологій)**

Кіпенський А.В.

*Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»
м. Харків, Україна*

Вступ. П'ять років тому у Національному технічному університеті «Харківський політехнічний інститут» з'явився новий підрозділ – факультет соціально-гуманітарних технологій. Цей підрозділ був створений шляхом реорганізації факультету інтегральної підготовки (рік заснування – 1996) в рамках інноваційного проєкту НТУ «ХПІ», який спрямовано на формування гуманітарно-технічної еліти зразка ХХІ сторіччя [1, 2].

Розвиток факультету соціально-гуманітарних технологій відразу був спрямований на досягнення всім його колективом стратегічної мети, яка полягає у формуванні у студентської молоді лідерських якостей, що сприятимуть зміцненню майбутньої інтелектуальної гуманітарно-технічної еліти країни. Саме перед представниками цієї еліти стоятимуть завдання по створенню духовних та матеріальних цінностей, розвитку громадянського суспільства, покращенню умов життя населення України та його добробуту [3].

Формування необхідних для цього знань та вмінь у студентів починається на факультеті з першого дня. Студентам пояснюють, що їх першочергове завдання полягає у цілеспрямованому й наполегливому навчанні, яке доцільно поєднувати з активною участю у науковому пошуку та дослідницькій роботі. Для підвищення культурного рівня кожен студент має вивчати минуле і сучасне свого університету, рідного краю, вдосконалювати мову, цікавитися вітчизняною культурою та національними народними традиціями, навчитися вшановувати професіоналізм своїх Вчителів.

Студентів виховують таким чином, що б вони, у будь-якому випадку, відстоювали інтереси своїх товаришів, академічної групи, факультету, університету. Викладачі намагаються, щоб доброзичливість, правдивість, порядність, принциповість, академічна доброчесність, відповідальність за доручену справу стали головними рисами студентів та випускників факультету. Кожному, хто навчається на факультеті, рекомендується займатися вдосконаленням свого фізичного стану та зміцненням здоров'я, активно боротися з палінням, пияцтвом, наркоманією, бути непримиренним до жорстокості, насилля, розпусти, зла в усіх його проявах.

Сьогодні до складу факультету соціально-гуманітарних технологій входять вісім кафедр:

– ділової іноземної мови та перекладу, завідувачка кафедри к.філол.н. проф. А.А. Бадан (кафедра готує бакалаврів та магістрів з філології за освітньою програмою «Германські мови та літератури (переклад включно), перший – англійський, другий – німецький»);

– інтелектуальних комп'ютерних систем, завідувачка кафедри д.т.н., проф. Н.В. Шаронова (кафедра готує бакалаврів та магістрів з філології за освітньою програмою «Прикладна та комп'ютерна лінгвістика», а також докторів філософії (PhD) з комп'ютерних наук);

– педагогіки та психології управління соціальними системами ім. академіка І.А. Зязюна, завідувач кафедри д.пед.н., проф. А.Г. Романовський (кафедра готує бакалаврів та магістрів з психології, магістрів та докторів філософії (PhD) з освітніх,